

بسم الله الرحمن الرحيم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خوارزم

شورای سیاست گذاری حوزه علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

آذربایجان غربی. ارومیه. حوزه علمیه الزهرا (س)

عنوان:

بررسی تطبیقی آیات شفاعت در تفسیر روح المعانی و المیزان

استاد راهنما:

محمد حیدری زاده

نگارش:

رقیه لطفی صفرقلی کندی

بهار ۱۴۰۴

تقدیم به

پدر و مادر مهربانم...

مرکز ملی پیرایش حوزه‌های علمیه خواهران

به نام آنکه هستی نتیجه اراده اوست

منت خدای عزوجل که وجود را به انسان و او را به زیور علم آراست و از آن جا که هر کس شکر مخلوق را به جای نیاورد شکر خالق را به جا نیاورده است؛ پژوهش حاضر با ارشاد و راهنمایی ارزنده استاد گرامی و بزرگوارم جناب آقای دکتر محمد حیدری زاده به اتمام رسید، بنابراین بر خود لازم می دانم که مراتب سپاس و قدردانی خود را محضر ایشان ابلاغ نمایم و از خدای کریم پاداشی درخور کرم خویش برای ایشان مسئلت نمایم و جا دارد از تمامی کسانی که مرا در انجام این تحقیق یاری کرده اند صمیمانه تشکر نمایم و موفقیت و کامیابی هر چه بیشتر آنان را از خداوند منان خواستارم.

به امید موفقیت روزافزونشان

چکیده

موضوع شفاعت در میان مجموعه مباحثی که در حوزه الهیات به ویژه معاد شناسی مطرح بوده است. همیشه توجهات زیادی را به خود مشغول ساخته است در واقع شفاعت در روز قیامت، روزنه‌ای از امید و آرزوست که آیین اسلام به روی گنهکاران گشوده تا از رحمت الهی ناامید نگردند و در اثر بی نصیب دانستن خود از آمرزش الهی در گناه و معصیت فرو نروند. پژوهش حاضر با کمک تفاسیر روح المعانی و تفسیر المیزان و با روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری مطالب به روش کتابخانه‌ای به بررسی آیات شفاعت در تفسیر روح المعانی و المیزان پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با وجود اتفاق نظر درباره اصل وجود شفاعت در مورد نحوه تاثیر آن بین مسلمانان اختلاف نظر وجود دارد. شیعه که نماینده ایشان در این پژوهش علامه طباطبایی است به تبعیت از فرمایشات ائمه اطهار علیهم السلام راهی میانه برگزیده است و معتقد است که شفاعت اولیای خدا منوط به اذن پروردگار جهان است و تا اجازه وی نباشد. هیچ کس نمیتواند شفاعت نماید و اذن خدا بی جهت و بی حکمت نخواهد بود و شامل حال کسانی می‌شود که برای عفو و اغماض شایستگی دارند و لغزش و گناه آنان به مرحله طغیان نرسیده است و رابطه معنوی خود را با خداوند قطع نکرده‌اند. در مقابل آلوسی در تفسیر خود، به شفاعت به عنوان نشانه‌ای از رحمت و فضل الهی اشاره می‌کند. او معتقد است که شفاعت ممکن است از سوی کسانی مانند انبیاء، فرشتگان و مؤمنان به مؤمنان دیگر اعطا شود، اما همواره باید از جانب خداوند باشد. آلوسی تأکید می‌کند که شفاعت نمی‌تواند کسانی را که مستحق عذاب هستند را از عذاب نجات دهد، مگر این که خداوند بخواهد.

لذا در این پژوهش سعی و تلاش شده تا ضمن ارائه دیدگاه‌های علامه طباطبایی (در کتاب تفسیر المیزان) و آلوسی (در کتاب روح المعانی) پیرامون شفاعت و بیان شباهتها و تفاوتهای آن، اشکالاتی که از ناحیه آنان مطرح گردیده همراه با پاسخ تبیین گردد و با استناد به آیات و روایات اثبات کنیم که مساله شفاعت نه تنها منافاتی با توحید ندارد بلکه تأکیدی است بر این که با تمسک به ارواح طیبه انبیاء و اولیاء و صالحان در سایه اذن الهی زمینه تقرب و دست یابی به رحمت واسعه الهی برای بندگان فراهم می‌آید و در واقع شفاعت بهانه‌ای است برای حفظ رابطه قلبی با اولیای الهی تا در نتیجه این ارتباط زمینه تکامل انسان‌ها فراهم گردد.

واژگان کلیدی: آیات شفاعت، روح المعانی، تفسیر المیزان.

باور و امید به شفاعت هم یک عامل بازدارنده از تباهی هاست و هم عاملی است برای تجدیدنظر در گذشته تاریک؛ لذا آن فرد میکوشد، تا درصدد جبران آن بر بیاید.

(۲) مبانی شفاعت از دیدگاه علامه طباطبایی (ره) کاملاً با معیارهای منطقی و عقلانی تحت مجموعه آیات و روایات، استوار شده است، لذا با نگاه منصفانه و خردمندانه، می‌توان باورهای فاسد ابن تیمیه، که منکر شفاعت غیر خدا شده است، پی برد و با جزئی‌نگری از مجموع آیات و روایات به مبانی سست و بی‌پایه‌ای چنگ زده است و یارای مقاومت در برابر براهین روشن مرحوم علامه طباطبایی (ره) نیست.

(۳) از دیدگاه بزرگان شیعه، چون علامه طباطبایی (ره) یکی از بزرگترین آموزه، برای اصلاح بشر به حساب می‌آید، همانگونه که پیشتر نیز، بیان شد اعتقاد به شفاعت خود، مژده و بشارتی است برای انسان‌های خطاکار که اگر گناهانشان، متوقف گردد و درصدد اصلاح خود، بربایند، امید است گذشته سیاه و تاریک آنها به واسطه شفاعت نیکان و پاکان بخشیده گردد، بنابراین شفاعت، عامل موثری است، برای تربیت نفوس بشر، برای راه پیدا کردن، از تیرگی‌هایی که به واسطه اعمال، برای خود به وجود آورده است و او را از سقوط بیشتر در دامان و تسلط شیطانی می‌رهاند.

(۴) در پایان، این نتیجه نیز گفتنی است که شفاعت با آنچه در جوامع بشری با عنوان تبعیض و روابط دنیوی وجود دارد، کاملاً فرق دارد، شفاعت، از منظر آیات زندگی بخش قرآن روایات پیشوایان دین مشروط و به صورت مجمل، بیان شده است، تا انسان ایمان خود را، از دستبرد شیطان، محفوظ و مصون بدارد چرا که ایمان هر لحظه با گناهان، به ویژه با گناهان بزرگ، دچار آسیب خواهد شد در واقع شفاعت از یک سو برای بنده با ایمان یک امید راستینی، ایجاد می‌کند و از سوی دیگر گناهان برای او یک هشدار و ترسی باقی می‌گذارد و نفس در رهگذر زندگی میان خوف و رجا قرار می‌گیرد و نیز اینکه در زندگانی یک سیر متعادل داشته باشد تا کثری و انحراف و همچنین ناامیدی و کسالت به وی روی نیاورد.

منابع

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

* قرآن کریم

- (۱) اندیشه، هاشم (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی «شفاعت» از منظر آیات و روایات و دانشمندان فریقین، فصلنامه علمی ترویجی میقات حج، دوره ۲۶، شماره ۱۰۱ - شماره پیاپی ۱۰۱، آبان ۱۳۹۶، صفحه ۵۵-۸۰.
- (۲) آلوسی، محمود بن عبدالله روح المعانی بیروت: دار الفکر، ۱۴۰۸ق. بخارائی، محمد بن محمد بن نصر المستخلص جواهر القرآن تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۶۵.
- (۳) اخویان محمد علی ایمان و کفر در کلام اسلامی، قم: نشر تأمین ۱۳۸۹.
- (۴) المحاسن برقی، ابی جعفر محمد بن خالد البرقی، چاپ اول، چاپ مجمع عالمی، اهل بیت قم.
- (۵) بیات، محمدحسین. (۱۳۹۶). مفهوم شناسی شفاعت از منظر آیات و روایات و تحلیل دیدگاه علامه طباطبائی (با تکیه بر المیزان) و برخی از متفکران، فصلنامه سراج منیر، دوره: ۸، شماره: ۲۹.
- (۶) حقی، محمد مهدی؛ حسن بگی، علی (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی مبانی تفسیری کشف، روح المعانی و الکاشف، درباره شفاعت مسلمان گناهکار، دوفصلنامه پژوهش های تفسیر تطبیقی، دوره: ۵، شماره: ۹.
- (۷) حسین بن محمد (۱۳۸۶). المفردات فی غریب القرآن بیروت - لبنان دار احیاء التراث العربی.
- (۸) جانی پور، غلامعلی (۱۳۹۴). پایان نامه شفاعت از دیدگاه علامه طباطبائی و سید قطب، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- (۹) رشیدرضا، محمد (۱۳۸۵) تفسیر المنار بیروت - لبنان: دار الفکر.
- (۱۰) روحانی، محمد کاظم (۱۳۸۴): شفاعت و توسل، تهران، دفتر نشر معارف.
- (۱۱) سبحانی، جعفر (۱۳۸۳)، مشور جاوید، ج ۸، قم، مؤسسه امام صادق علیه السلام.
- (۱۲) شعبانپور، محمد (۱۳۹۳). جستاری در آراء کلامی علامه طباطبائی (ره) در تفسیر المیزان دوره ۱، شماره ۱ - شماره پیاپی ۱، اردیبهشت ۱۳۹۳، صفحه ۹۱-۱۱.
- (۱۳) شاه فضل قمصری، علیرضا. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی دیدگاههای رشیدرضا در المنار و علامه طباطبائی در المیزان پیرامون مسئله شفاعت، پژوهشنامه کلام تطبیقی شیعه، دوره: ۱، شماره: ۲.
- (۱۴) صحیفه سجاده، چاپ دفتر انتشارات اسلامی.
- (۱۵) طوسی، محمد بن حسن (۱۳۸۷). تهذیب الاحکام بیروت - لبنان: نشر الأمیره.
- (۱۶) طباطبائی، سید محمد حسین (۱۳۷۵). المیزان فی تفسیر القرآن، قم: انتشارات جامعه مدرسین.
- (۱۷) طباطبائی، سید محمد حسین، (۱۳۷۰): انسان از آغاز تا انجام، ترجمه صادق لاریجانی، تهران، انتشارات الزهراء.
- (۱۸) طباطبائی، سید محمد حسین، (۱۳۸۳): تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم انتشارات اسلامی.
- (۱۹) طاهری خرم آبادی، سید حسن، (۱۳۸۶): شفاعت، قم، بوستان کتاب
- (۲۰) فروخ صفار، محمد بن حسن (۱۳۸۷) بصائر الدرجات. قم: انتشارات طلیعه نور.
- (۲۱) کوهستانی، ام البنین (۱۳۹۴). شفاعت در اندیشه علامه طباطبائی (ره) در المیزان، همایش سراسری علمی پژوهشی شناخت اخلاق و آداب حسینی.
- (۲۲) کیمیای سعادت امام محمد غزالی طوسی کوشش حسین خدیو جم انتشارات علمی فرهنگی.

- (۲۳) مصطفوی، حسن (۱۳۶۰). التحقيق في كلمات القرآن الكريم. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب رسال میان علوم انسانی.
- (۲۴) محمد علی نژاد عمران، روح الله؛ اویسی، کامران (۱۳۹۷). بررسی شفاعت برزخی در قرآن، روایات و اندیشه تفسیری علامه طباطبائی(ره)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، دوره ۵، شماره ۸، تیر ۱۳۹۷، صفحه ۳۳-۵۲.
- (۲۵) مکارم شیرازی و همکاران، ناصر، (۱۳۷۲): تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- (۲۶) ماجد عطیه التمیمی، سامر؛ بچاری، جعفر؛ امام، سید محمد (۱۴۰۲). شفاعت در قرآن کریم از نظر امامیه و اباضیه، المیزان فی تفسیر القرآن و همیان الزاد به عنوان نمونه.
- (۲۷) مجلسی، محمد باقر؛ (۱۴۰۳ق): بحار الانوار، بیروت، دارالوفاء.

abstract

The subject of intercession is among the many topics that have been discussed in the field of theology, especially theology. It has always attracted a lot of attention. In fact, intercession on the Day of Judgment is a window of hope and desire that Islam has opened for sinners so that they do not despair of divine mercy and do not fall into sin and disobedience due to knowing themselves deprived of divine forgiveness. The present study, with the help of the interpretations of *Ruh al-Ma'ani* and *Tafsir al-Mizan*, and with a descriptive-analytical method and collecting materials in a library method, has examined the verses of intercession in the interpretations of *Ruh al-Ma'ani* and *Tafsir al-Mizan*. The findings of the study show that despite the consensus on the principle of the existence of intercession, there is a difference of opinion among Muslims about its effect. Shia, whose representative in this study is Allamah Tabataba'i, has chosen a middle path in accordance with the sayings of the pure Imams (peace be upon them) and believes that the intercession of the saints of God is subject to the permission of the Lord of the world and unless his permission is granted. No one can intercede, and God's permission will not be without reason or wisdom, and it includes those who are worthy of forgiveness and indulgence, and whose mistakes and sins have not reached the stage of rebellion and have not severed their spiritual relationship with God. In contrast, Alusi in his commentary refers to intercession as a sign of divine mercy and grace. He believes that intercession may be granted to other believers by people such as prophets, angels, and believers, but it must always be from God. Alusi emphasizes that intercession cannot save those who deserve punishment from punishment, unless God wills. Therefore, in this study, an effort has been made to present the views of Allamah Tabataba'i (in the book *Tafsir al-Mizan*) and Alusi (in the book *Ruh al-Ma'ani*) on intercession and to explain its similarities and differences, as well as to explain the problems raised by them along with their answers, and to prove, by citing verses and narrations, that the issue of intercession is not only not contradictory to monotheism, but also an emphasis that by clinging to the good souls of the prophets, saints, and righteous people, under the shadow of divine permission, the ground for approaching and attaining divine mercy is provided for the servants, and in fact, intercession is an excuse for maintaining a heartfelt relationship with the saints of God, so that as a result of this relationship, the ground for human evolution is provided.

Keywords: Verses of Intercession, *Ruh al-Ma'ani*, *Tafsir al-Mizan*.